

MAGYAR-ÜNNEP

TANÜGYI
HAVI
FOLYÓIRAT

V. EVFOLYAM

1931 JANUÁR 25.

1. SZÁM

TARTALOM

A legédesebb öröm.

Kultúra-civilizáció.

Mintafanítás: Természetfan,
IV. oszt. Miért látjuk ma-
gunkat a fűkőben?

Ünnepi beszéd Inség-akció
javára rendezett ünnepélyre.

Újévi dal. Havas István.

Ismeretterjesztő előadás: A
madarak téli életése.

Mesedélután: Gólya, gólya,
gillice...

Irodalom. Szabolcska Mihály.
Előfizetőinkhez.

FELELŐS SZERKESZTŐ:

FUNGÁTS BÉLA

áll. elemi népisk. igazg. tanító

FŐSZERKESZTŐ:

VICSAY LAJOS

áll. polg. iskolai tanár

Megjelenik minden hónapban ~ Előfizetési ára egy évre 3 Pengő

MAGYAR ÜNNEP

TANÜGYI HAVI FOLYÓIRAT

V. évfolyam

1931 január 25.

1. szám

A legédesebb öröm

*»S az iskolában, ahová
Nemes tudásért jár a gyermek,
Láthatatlan töltse bé a termet
A szelíd szeretet!«*

*Ott szinte zengjen mindörökkön
A szép ige a légben, jenn:
»Hagyjátok Hozzáni jönni őket,
A kicsiket, övék a menny!
Ott azt tanítsák, ami élet
És ne, — amely öl, — a betűt...
Athalva új, kis nemzedéket,
Legyen ott Krisztus mindenütt!«*

Kozma Andor.

Sokat elvett tőlünk testi, lelki kincsekben ez a gondokkal, jajokkal terhelt negyedszázad. Csónka hazái siratunk, családi nyugalmat gyászolunk, régi jólét üszkein kesergünk, tekintélyek rombolásán, ideálok vesztén panaszkodunk s keveset emlegetjük azt a esőppnyi örömet, amelyben egész életünk öröme, boldogsága van elrejtve: a gyermeket.

Mindenütt kesergő emberek. Íróasztalnál, katedra mellett, gyárban, műhelyben, konyhai tűzhely közelében csak panaszt hallunk a meg nem becsült munka koldusi értékeléséről. Szó sincs róla, igazuk van a panaszkodóknak; csak az a baj, hogy ez a keserű hangulat bele-szívárogo küzdelmes életünk minden órájába, minden percébe és megkeseríti minden verejtékes és minden örvendős pillanatunkat is.

De nincs is igazuk a panaszkodóknak, mert mégsem lehet elkeseríteni egész életünket a jelenleg megváltoztathatatlan élet keserűségei miatt. Mert minden árnyék előtt csak ott kell lennie a fénynek is, minden busongás, reménytelenség mellett a reménynek és örömek is. Ugyan mi lehetne ez, halljuk a kérdést? Ma öröm, reménység? Hát igen. Még nem vettek el mindent, még megmaradt sértetlenül épen egy kis zug a világból, ami a miénk, a mi családunké. Ez a kis fészek a mi boldogságunk szigete, az otthonunk. És az, aki minden keserűsége dacára is, ezt az utolsó mentővárat, ezt a számára még szentnek megmaradt fészket is beszennyezi a sötét kétség színeivel, az olyan, mint a párjátvesztett gerlice, amely a tiszta forrás vizét is felkavarja, mielőtt ivott volna belőle.

Igen, van még az életben egy darab, amit szeretnünk kell, van még egy kis öröm, ami a miénk: ez a gyermek. Az életünk folytatója, a mi szenvedéseink öröme váltója, vágyaink beteljesítője. Ezért, ezért az egyért is érdemes még ma is élni és dolgozni és örülni és lelélnivalónak találni ezt az életet.

Nem akarok itt most az anyákról, vagy a nőről tárgyalni: egész könyvtárakat megtöltenek azok a könyvek, melyek az úgynevezett »nőproblémát« akarták megoldani. Én most az édesapákról, a kenyérkereső, egész nap lóto-futó férfiakról beszélek, azokról, akiknek legtöbb okuk volna belekeseredni ebbe a visszajára fordított világba.

Mi az édesapa? A családi élet költészetének mostoha fia.

Az édesanya ábrázolása csupa meghatott, komoly szépség. Ővé a legszebb színek, hasonlatok, ritmusok, vonalak: benne érezzük az igazi Asszonyt. Édesanyjára úgy néz még az elvadult ember is, mint szentképre a falusi templom délutáni ájtatoskodója. Érezzük benne az Isten gondolatát.

A gyermek egy egész költészet-világ középpontja. A kicsinek, az ártatlannak, a fejlődő életnek minden poézise és a simogató mosolygós szeretetnek minden éneke az övé. Benne önmagunk multját, a bájos, játékos jelent és a bimbóban rejtőző határtalan jövőt szeretjük.

Az édesapának nincsen költészete. A művész az igazi férfit nem öröla mintázza, mert nincs meg benne a szilaj erők szabadsága; rajzol lovagot, harcost, nagy dolgokat tevő egyedüli férfit: — az édesapáról csak torzképet tud csinálni, mert azon nyúgnak érzi azt, ami legnagyobb értéke: az elválaszthatatlanul hozzá kötött hitvest, gyermeket. Igazi énjét nem is ismeri; talán, mert a férfi nem revelálja úgy kifelé önmagát, mint a nő és a gyermek...

A szent család középpontja a kis Jézus; mellette mindenütt ott áll az Édesanya. A Szűzanya elkíséri őt a nyilvános élet esztendőin át is; ott van az első csodatételnél is és ott áll a Golgotán a keresz alatt. Hiányzanék, ha nem lenne ott. — Szent József nem hiányzik senkinek. A betlehemi jászol mellett még ott áll, az egyiptomi meneküléskor még ő menti a világ Kincsét Heródes katonái elől, de a tizenkétéves Jézuska feltalálásakor már csak néma szereplő az aggódó Édesanya mellett, onnan kezdve pedig végleg eltűnik alakja, az Irás nem szól róla többet.

Az édesapa alakját a való élet költészetében sem övezi fény.

A pici gyermek félelmetesnek találja: fél a bajuszától, erős kezétől, dörgő hangjától és az anyjához bujik előle. A diákvilág a papát rajzolja, aki a diáktörténetek végén pipaszárral vagy nádpálcával jelenik meg mint félelmes Deus ex machina és — elveri a főhőst. A nagyok irodalma bőségesen szállítja a torzképeket róla: a papushőst, aki komikus gyáva figura a felesége házában; a rabszolgatartót, akinek szolgálja az asszony, gyermek; a felszarvazott mulya férjét; a bűn lézengő ritterjét, aki vétkes szerelmet keres otthonán kívül... A történelem apáinkról ír, véres fegyverű, durva, csupa-erő férfiakról, akik nagy tetteket vittek véghez, de a költészet által rajzolt képünkben nincsen szemernyi melegség, semmi igazán emberi vonás. A pedagógiai célzatu irodalomban jó tanácsokat osztogató szelíd atya szerepel, akit az olvasó általában üdvös igazságok gramofonjának érez, de nem sejtí benne az embert...

Torzkép mind: egy sem festi az igazi édesapát. Egyetlen igazán szép és hű képünk van róla: a karácsonyeste lelkünkbe idegzett, a szeretet glóriájával körülvett képe... A karácsonyi gyertyavilága gyermekfejekre, szöszke, barna buksikra vet remegő, tiszta fényt. Övék az este minden öröme, szépsége, lelket megillető meleg han-

gulata. Mellettük áll, mosolyog, velük örül az édesanya; ő is odatar-
tozik a karácsonyi gyertyácskák fénykörébe. Csak az édesapa áll
egyedül az ajtó mellett, ahová a gyertyák már nem világítanak és
míg a gyerekek anyjuk nyakába csímpaszkodva, ujjongva esőkolják
arcát, kezét, senki sem látja meg a férfi szemébe kiülő nagy-nagy
szereleket, amint a karácsonyfa-jelenetet szívvel, szemmel figyeli. Ő
teremtette mindezt: keze munkája ég minden kis játékon, arca verej-
téke csillog minden gyertyalángban. És mégis kívül áll a fénykőrön
és boldog, hogy a többiek örömét nézheti... Ez az édesapa sorsa
az életen át. Páriája a család költészetének; — boldog pária, mert
igénytelen és mert nem lesz soha irigye az édesanyának, akit a sze-
retet melegebben hullámoz körül; — de hőse az életnek, akit az ön-
feláldozás, a hétköznapiok esendes igavonása állít glóriás fénybe...

Az édesapa a férfi, aki először lép be elhatározó módon életünkbe
s akit gyermekszemmel a legerősebbnek, legnagyobbnak látunk a vilá-
gon. Imponál nekünk, ő az első férfiideálunk. Tőle kapjuk örökségbe
mindazt, ami bennünk erő, határozottság, akarat, férfiaság: minden
erejét magunkban hordozzuk. Látjuk a munkáját: értünk dolgozik;
látjuk küzdelmét az élettel, vergődéseit, gondjait, földhöz verve törhetetlen
ujból felállását, látjuk nagy elkomolyodásait, egy-egy pillanatfelvételen át
belenézünk a lelkébe, ahol mérhetetlen, mindent odaadó szeretet él
a családjá iránt. Érezzük szigorát, amikor az élet törvényeibe szorít;
kemény kezemarkolása embert csinál belőlünk; ő a mi életünk ková-
csa; izzit, kalapál, de remekművét megcsinálja. Látuk őt játszópaj-
tásnak, amikor a térdén lovagoltunk; láttuk szigorú korlátépítőnek,
amikor az ifjúság csikókorában nem akartunk korlátokat túrni; érez-
tük férfikezének kemény kézszorítását, amikor az ifjut barátjává
fogadta és férfias barátságával férfivá nemesítette. Ugy érezzük, ő
az egyetlen férfi, aki mindig előttünk jár, fölénk tornyosul, akkor is,
ha a tudományok okleveles avatottjai vagyunk, ő pedig talán csak
egyszerű parasztember; akkor is, ha ő reszkető kezű öreg ember lesz,
mi pedig diadalmas férfierőtől iltasan megyünk neki az életnek. És
ha a sir föléje borul, akkor mélységes hálával, férfi-imádsággal haj-
lunk meg a család páriájának keresztje előtt, mert nagyon, nagyon
sokért kell hálásnak lennünk iránta. Ez a néma hála az édesapa
apotheoizisa.

A völegény szeretete erős, de érzéki és féltékeny; a testvére nem
egyszer irigységgel mérgezett, a fiúé lázadozással szennyezett, a ba-
ráté csalással bemoeszkolt, az uré gőgös leereszkedéstől dagadoz. Csak
az atya szeretete fiai iránt a tökéletes szeretet, a tiszta, önzetlen sze-
retet. Az atya megteszi fiáért azt, amit meg nem tenne senkiért a vilá-
gon. A fiu egy rész öbelöle, aki ott növekedett körülötte, folytatása,
tökéletesedése; az öreg újra él az ifjuban; a múlt szemléli önmagát
a jövőben; aki már élt, feláldozza magát annak, akinek élnie kell;
az atya fiában él, fiában gyönyörködik, fiában látja önmagát s büsz-
kélkedik. Az atyai szeretetben nincs nyoma a testvéri szeretet kény-
szerűségének és megszokottságának, a baráti szeretet számításának és
vetélkedésének, a szerelmes kéjes vágyakozásának, a szolga hazug
alázatának. Az atyai szeretet tiszta szeretet, az a szeretet, amely iga-
zán megérdemli a szeretet nevet, lényege a másiknak boldogságáért
való önfeláldozás.

Négy álló éven át vér szennyezte a világot, hogy eldöntsék: kinek legyen a legtágasabb szőrűje és a legduzzadtabb erszénye. Mamon szolgál, hogy telézzék a maguk gazdagságát, koldusbotra juttatták ellenségeiket. Csakhogy ez a szörnyű kísérlet nem vált javára senkinek. Mind szegényebbek, mint azelőtt, mind éhezőbbek, mint azelőtt. Az isteni Úr és a szentséges Pénz uralkodik — még inkább, mint a múltban — a démonoktól megszállott emberekben. Akinek kevese van, sokat akar; akinek sokja van, többet akar; aki megszerezte már a legtöbbet, mindent akar. A világ csak egyetlen vallást gyakorol, azt, amelyben az erőt a kard szimbolizálja, a gazdagságot az arany s a testet a mámor.

Ebben a csunya világban igazán nem maradt más öröm a számunkra, mint a gyermek, aki legalább reménysége a jobb, a szebb és az emberibb jövőnek. Ezt a reménységet azonban tartjuk meg annak, aminek rendeltetett: Krisztus követőjének, Krisztus gyermekének s töltjük meg lelkét Krisztus hitével és szeretetével. Ez menti meg ebből a fertőből, szennyből, pokolból a holnap üde hajnalhasadását, reménységét, föltámadását.

A gyermek a mi legédesebb örömünk.

Kultúra — civilizáció

A műveltség (kultúra) fogalma alapvető fogalom a pedagógiában, aránylag mégis keveset foglalkoztak vele, s csak újabb időben fordult a figyelem feléje. Maga a latin szó: cultura, habár Cícero is beszél már cultura animiról, mégis csak az újabb időben jelenti általánosan a lélek műveltségét, sőt némely nyelv — mint a francia —, ma sem igen használja. E szó eredetileg a föld művelését jelentette, s innen vitték át a lélek művelésére, (cultura animi).

Nem véletlen — mondja Ratzel —, hogy ez a szó, kultúra, még a földművelést is jelenti, sőt itt van etimológiai gyökere. Annak is, amit mi legtágabb értelemben kulturának nevezünk, itt van gyökere: bizonyos mennyiségű erőnek beledolgozása a föld rögébe a legjobb, a legtöbbet ígérő kezdete annak a természettől való függetlenségnek, melynek célja a szellem bizonyos fokú uralma a természet fölött.

A kultúra tehát eredetileg nem más, mint a természet tökéletessítése, a természet munkájának fokozása a szellemi munka segítségével. Ott beszélünk kulturáról, ahol ennek a szellemi munkának a nyomait látjuk, pl. a növényzet rendezésében, az építésben, technikai alkotásokban stb. Ezek külső jelei a kulturának, szemben az eredeti természeti állapottal. A kultúra így bizonyos tekintetben ellentéte a természetnek, de nem tekintjük igazi kulturának azt, ha ez az ellentét nem jelenti egyúttal a tökéletesedést is, hanem a természetes érték visszafejlődését, a természetes értékek csökkenését. A kultúra az ember tulemelkedése a természeten.

A kultúra fogalma a következő jegyeket foglalja magában: A kultúra emberi tevékenység, szemben a természet munkájával. Tudatos tevékenység, szemben a természet tudattalan működésével. A haladásra irányuló tevékenység az okviszonyok helyes felismerése

alapján. Az élet cészerűbb és tökéletesebb berendezésére való törekvés, mely a természet erőit és törvényeit a maga szolgálatába szegődtetí. Magasabbrendű életre való törekvés, fölülemelkedés a mindennapi élet röghőzkötöttségén.

Meg kell azonban különböztetni a kulturát a civilizációtól. (Polgárosultság.) A civilizáció a külső rendre, a polgárok együttélésére vonatkozik. Megnyilatkozik a társadalom szervezőtségében, a jogrendben a természeti állapot vad önzésének legyőzésére irányuló berendezésekben, olyan életformákban, melyek az ember szabad eselekvését bizonyos fokig megkötik, de ezzel az együttélést nemcsak lehetővé, hanem kellemessé teszik.

A kultúra termékének tekinthetjük a civilizációt. A civilizáció és kultúra együtt fejlődnek, de a civilizátódást inkább mondhatni a kultúra első fokának, ám ez nem a kultúra egésze. De a civilizációnak is ott kell gyökereznie a lelki műveltségben, mert különben csak ál-civilizáció, mint ahogyan az a kultúra is, amely csak külsőségekben él. Míg tehát a civilizáció külső szervezőtséget jelent, a kultúra belső, lelki szervezőtséget s tudatos tökéletesedést.

A magyar műveltség szót használhatjuk a kultúra megjelölésére, bár némelyek talán tágabb értelműnek fogják tekinteni a kultúra szó értelmét. Mint ahogy a német Bildung, a magyar műveltség is inkább érezteti a szubjektív elemet. Viszont a kultúra szóval talán gyakrabban jelölik az objektív (tárgyi) elemet, a kulturajavak összességét. Ugy véljük azonban, hogy a magyar szó is jelentheti mind a kettőt, a kultúra javainak összességét épp úgy, mint a szubjektív állapotot, még pedig akár az egyén, akár a nemzet ilyen állapotát.

Már az eddigiekből is látszik, hogy a műveltség (kultúra) kettőfelét jelent: 1. bizonyos szellemi javakat s értékeket; 2. bizonyos szellemi állapotot. Meg kell különböztetnünk tehát az objektív kulturát a szubjektív kulturától. Műveltség (kultúra) objektíve jelenti azokat a szellemi kincsereket, melyeket az egyes ember, vagy nemzet, vagy az egész emberiség bír, — szubjektíve pedig azoknak a képességeknek a magasabb fokát melyek a természet fölött való uralom megszerzését és ily kulturális javak produkcióját lehetővé teszik. Műveltség tehát szellemi tartalom és szellemi képesség egyaránt. Művelt az, aki műveltséggel, azaz bizonyos lelki tartalommal bír, a művelt, akinek képességei ki vannak művelve, ki vannak fejlesztve. De e kettőnek valami módon együtt kell lennie, hogy igazi műveltségről beszélhessünk. Sőt e kettőnek valamiképp át kell alakítania annak a lelki strukturáját, akit műveltnak nevezünk.

Az objektív kulturát tehát megkülönböztetjük a szubjektív kulturától. Az objektív kultúra jelenti a kultúra tartalmát elvonatkoztatva azoktól a szubjektívumoktól, akik azt alkották, létrehozták, fejlesztették, s akiknek lelkében az tovább él. A kultúra javainak ez az összessége elválhatik a kultúra hordozóitól, s önállóan gondolható. Ez teszi egy-egy nemzet műveltségét, melyet a maga egészében a nemzet egésze bír. A nemzet egyes tagjai csak egy-egy részét bírják, kisebb-nagyobb részét, más-más részeket s ha meg is van áttekintése az egésznek, azt a maga teljességében nem bírja egyik sem, csak az összesség. Egy-egy rész körébe, mely sok szállal van az egészbe beleszőve, él és uralkodik mindenki, sőt talán egy-egy ponton tovább

is fejlesztí azt.

De a kultúra által termelt javak, eszmék, érzelmek, költői és művészi alkotások, technikai találmányok, tudományok stb. mind függetlenek lesznek azoktól, akik létrehozták őket, s az egyéntől, szubjektumtól, függetlenül tovább élnek, s együttvéve alkotják a nemzet objektív kultúráját. Midőn egy-egy nép, vagy egy-egy korszak műveltségéről beszélünk, ezeknek az objektív kultúráknak összességét értjük rajta.

De a magyar műveltség szó igen jól kifejezi azt is, hogy rajta egyuttal a szubjektív kultúrát, vagyis az egyén művelt voltát is értünk kell. A műveltség ugyanis nemcsak kulturajavak összessége, hanem egyéni állapot is, az egyének lelkének kiművelt volta, »pallérozott-sága«, mint régen mondták.

A nemzet tagjai hordozói a kultúrának, az ő lelkükben él a kultúra. Műveltnek azt nevezzük, aki ennek a kultúrának a részese s a kulturéletben, a kultur munkában, a kulturközösségben részt vesz. A műveltség hordozója, birtokosa, élvezője, továbbfejlesztője, akinek lelkében annak a kultúrának több-kevesebb része él, az a szubjektívum, aki művelt, akit a kultúra művelt ki, tett művelté. Ezt a kultúrát nevezzük szubjektív kultúrának.

Természetes, hogy ez a műveltség egyénenkint más és más, tartalmilag több, vagy kevesebb s hatásában is különböző. Ugyanaz a tartalom az egyik embert jobban kiműveli, mint a másikat. Értelmét jobban iskolázta, érzelmeit jobban megneemesítette, s akarataira sem egyformán hatott. Míg az egyiket pl. megerősítette, a másikat habozóvá tette, ki elhatározásra nehezebben jut s brutális cselekvésre képtelen. Az egyén lelki kialakulásának ez a módja szubjektív műveltség.

A szubjektív műveltség tehát az a része a nemzeti műveltségnek, amelyet valaki bír, de egyuttal szellemi tulajdonságainak az a fejlettsége is, mely egészen egyéni jellegű.

A nevelés célja mindkettő: az objektív kultúra gyarapítása épp úgy, mint a szubjektív kultúra emelése.

A nevelés az objektív kultúra kincseivel akarja a szubjektív kultúrát az egyénben kifejleszteni, s az egyént így az objektív nemzeti kultúra részesévé tenni, hogy ebben a közösségben élve abban tovább dolgozhasson, s maga is hozzájáruljon az objektív kultúra fenntartásához, sőt gyarapításához és emeléséhez.

De az igazi műveltség nem abban áll, hogy az objektív kultúra termékeit valaki magáévi teszi, elsajátítja s képességeit kifejlesztí. A kultúra javai az ember lelkével érintkezve, mintegy tűzben egyesülnek az emberi szellemmel. A művelődés folyamata abban áll, hogy az emberi lélek az objektív kultúra elemeit magába fogadja, a maga egész lelki struktúrájával homogénné teszi, áthasonítja, a maga lelki tartalmába beleilleszti, lelkének integráns részévé teszi. A szubjektív műveltség az a mód, ahogyan a külső hatásokra — amikkel az élet az ember lelkét ostromolja — reagál. A magasabbrendű lelki életet élő emberre nézve csak ezek a belső szellemi folyamatok a fontosak. Zúghat körülötte a vihar, az ő belső életét ez meg nem zavarhatja, de nagy lelki válságai lehetnek akkor is, mikor körülötte minden csendes.

Az igazi kulturélet ez a magasabbrendű élet, s ennek elérése a

nevelés célja, mert ez segíti az embert életfeladatainak minél tökéletesebb megoldásához.

Látjuk tehát, hogy a kultúra a magasabbrendűségben van, mely nem más, mint az egyéni lélek tulemelkedése a mindennapin, a rögön. A nagy művészek és nagy tudósok alkotásai is csak akkor kulturális értékek, ha a lelkeket igyekeznek tulemelni saját magukon. Mind egyik a maga nemében emeli a lelket, s így műveli azt, de igazán művelté csak akkor teszi az ember, ha az egyéni lélekben szubjektívalódik, vele összeszővődik, szent tűzben egyesül.

Lehet-e tehát mindenki művelt a szó ilyen értelmében? Az emberi tehetségek olyan különbözők, az egyéni különbségek olyan nagyok, a fogékonyság olyan különböző fokozatokat mutat, hogy szinte képzeltségnek tetszik, ha azt akarjuk célul kitűzni, hogy mindenki művelt legyen.

Egyenlően művelté nem tehetünk mindenkit, mert mindenki csak a maga lelki strukturájának megfelelő műveltség befogadására képes. De éppen ez a pedagógia feladata, hogy megtalálja mindenki számára azt a műveltségbeli tartalmat, mely az ő lelki szervezetének megfelel, s rávezesse arra az útra, melyen továbbfejlődhetik a saját strukturájának s megalkotott ideáljának megfelelően: fölemelkedhetik a valóság gyarlóságából a saját eszményi »én«-jéhez.

A fölemelkedésnek ez a vágya mindenkiben megvan, még a legalacsonyabb fokon állóban, az értelmileg korlátozottban, s az erkölcsi zűllésben élőnél is. Ez a vágy az, mely az embert emeli és amely kifejezésre jut abban a vallásos formulában: egyesülni az Istennel.

A művelt ember tehát az, aki megtalálja önmagát, megtalálja az ő magasabbrendű »én«-jét.

Kant a kultúrát tartja az élet céljának, sőt szerinte ez voltaképp az egész nagy mindenségnek is végső célja.

A kultúra azonban nem az ember végcélja, csak eszköz az ember életcéljának eléréséhez. Segíti az embert abban, hogy hivatását felismerje, hogy életfeladatait tökéletesebben megoldhassa, de nem öncél! Bármilyen magasra is fejlődik az emberi kultúra, ez a magas kultúra maga nem lehet a vég, mely felé közeledni igyekszünk. A kultúra csak segít fölemelkedni, s célunk ez az emelkedés, melyet a vallás úgy fejez ki, hogy célunk az örök életet elnyerni, az Istent színről-színre látni, az Istennel egyesülni.

Mintatanítás

Osztály: VI.

A tanítás anyaga: természettan: Miért látjuk magunkat a tükörben?

Idő: február második fele.

VÁZLAT.

I. Érdeklődés-kelés. Miért látunk? Mit látunk? Mivel látunk?

II. A probléma felvetése. Miért látjuk magunkat a tükörben?

III. Tárgyalás. 1. A fény keletkezése és terjedése. 2. A fény visszaverődése. 3. A siktükör.

IV. Összefoglalás.

V. Begyakorlás.

A tanításhoz szükséges eszközök és anyagok: Piszkálóvas, villamos zseblámpa, cérna, üveglap, papírdoboz, Auerharisnya-darab, peccsétviasz, karton, fehér selyempapír, borszesz lámpa, 10 darab karácsonyfagyertya, fehér írópapír, zsebtükör, mosdótál és 6 darab üvegsáv.

KIDOLGOZÁS.

I. ÉRDEKLŐDES-KELTÉS. Hogyan ér hozzád a parázs melege? Behunyt szemmel is érzed-e a parázs melegét? Látod-e a parázsát behunyt szemmel is? Csak meleget sugároz ki a parázs? Meddig tart a melegségnek a kisugárzása és meddig tart a fényé?

Tartsd a piszkálóvasat a tűzbe, míg fehéren izzóvá lesz és figyeld meg fényének lassu változását kihűlése közben. (Tarts egy darab Auer-féle harisnyát a szintelen gáz- vagy borszeszlámpába.)

Vizsgáld meg, hogy a világító készülékeknél valamely anyag izzása adja-e meg a fényt, vagy pedig más körülmény? (A világító állatok és növények), pl. szentjánosbogár, a mélytengeri világító halak, a világító baktériumok) fénye nem izzástól ered.

Mi van akkor, amikor szemünkkel fényt nem veszünk észre?

Hogyan jut el-hozzáunk a meleg, ha a hőforrástól távolabb állunk? És a hang? A forrástól az észleléig terjed-e a fény is? A hő, a hang és a fény közül melyiket vehetjük észre legtávolabbról?

II. A PROBLEMA FELVETÉSE. Egy tükört tartok a gyermekek elé. Nézzetek bele! Mit láttok benne? Mi ez? Miért látjuk magunkat a tükörben? Ha jól idefigyelték, most megtanuljuk azt, miért látjuk magunkat a tükörben?

III. TÁRGYALÁS. I. A fény keletkezése és terjedése.

Sötét szobában bekapcsoljuk a villamos zseblámpát. Milyen vonalban (irányban) halad a fénysugár? Tarts a sugár útjába egy könyvet! Kitér-e vagy elhajlik-e a sugár?

Ha az ablakon a napfény behatol, utja a levegőben lebegő és megvilágított porszemecskékhöz jól látható? Milyen a fénysugár iránya?

Vedd le a világító zseblámpa fődélét és állíts eléje az asztalra egy ceruzát, amelyet előzőleg kartonpapirosra peccsétviaszsal ráerősítettél. Figyeld meg a ceruza árnyékát! Honnan indul ki mindig és milyen irányban keletkezik mindenkor az árnyék vonala? Mikor hosszabb, mikor rövidebb? Képzeld olyan egyenest, amely az árnyék végét a ceruza felső hegyével összeköti! Hova vezet a meghosszabbítása?

Állíts a zseblámpa elé tiszta ablaküveget! Vet-e árnyékot? Látod-e a lámpát az üvegen keresztül is? Milyennek mondjuk az üveget?

Tarts a zseblámpa elé fehér selyempapírost! Vet-e árnyékot? Látod-e a lámpát ezen keresztül is? Milyennek mondjuk a selyempapírost?

Foglald össze a zseblámpával végzett kísérleteket!

Fedeles kartondoboz keskeny oldalának közepén szurj kötőtável lyukat, szentben levő másik keskeny oldalának közepéből vágj ki jókora négyszöget, a vágott nyílást ragaszd be zsírozott selyempapírossal. A doboz lyukas oldalát tartsd a világító lámpa elé vagy napal az ablak felé és borítsd fedre és a doboznak feléd eső részére kabátodat! Mi látható a selyempapíron? Milyen helyzetben van-

nak a tárgyak a selyempapíron? Milyen helyzetben vannak a tárgyak a képen?

Tágítsd mindinkább a lyukat és nézd meg mindannyiszor a képet! Hogyan változik a kép a lyuk nagysága szerint?

A közel 500 fok C-ra hevített anyagok izzásba jutnak, ekkor nemcsak hőt, hanem fényt is bocsátanak ki magukból. Magasabb hőfokon (1300 fok C körül) izzó anyagok fehér fényt bocsátanak ki. A világításra használt összes berendezéseink (gyertya, petróleum, gáz, acetilén-lámpák, villamos-lámpák) fénye valamely anyag izzásából ered. Az izzást úgy magyarázzák, hogy az anyag legkisebb részecskéi igen gyors (másodpercenként több millió) rezgést végeznek. A fénynek észleléséhez két dolog szükséges: a fényforrás, amelyből a fény kiindul és a szem, amely a fényt felfogja. A fényforrás és szemünk között nem kell okvetlenül levegőnek lenni. A fény terjed minden átlátszó testben, legjobban a légüres térben. A Nap és a Föld között légüres tér van, ott tudomásunk szerint semmiféle anyag nincsen. Mi vezeti tehát a fényt?

Ugy vélik, hogy az anyag részecskéi közötti teret végtelen finom anyag, az éter tölti ki, amely teljesen súlytalan és mindenütt, tehát a világűrben is jelen van. Az éternek jelenlétét azonban mindmáig sem sikerült bizonyítani, azért minden reá vonatkozó hivatkozás csak feltevés (elmélet), de nem bizonyosság.

A fénnel együtt melegítés is érezhető. A Nap, a lámpa nemcsak világít, de melegít is. A sugárzott hő és fény terjedési sebessége az eddig ismert legnagyobb sebesség: másodpercenként 300.000 km.

A fény egyenes irányban terjed. Ha a fény átlátszatlan tárgyba ütközik, akkor ez a fényt nem bocsátja keresztül és mögötte fényhiány, azaz árnyék van. Átlátszó a test, ha a fényt egészen és áttetsző, ha a fényt csak részben bocsátja át.

A fény egyenes irányu terjedését igazolja a sötétkamra is. A világító test felső részéből kiinduló fény sugar az apró nyíláson keresztül bejut a sötétkamra belsejébe, ahol az áttetsző fal (ernyő) alsó részét éri. A világító test első részéből kiinduló sugar az ernyő felső részét éri. Ezért látjuk a sötét kamrában a test fordított képét.

Miért legrövidebb az árnyék délben? Verőfényes napon tűzz szabad térségen a földbe 1 m hosszú botot és jelöld meg egyenlő időközökben az árnyék végeinek helyét. Milyen vonalat ad a pontok sora? Hogyan tudnád az árnyék segítségével az észak-déli irányt megjelölni? Hogyan a dél pontos idejét? Hány árnyékot vet a test, ha kelfelől éri a fény? Rajzold le társad arcélét a falra erősített rajzlapra a rávetett árnyék segítségével. Vidd az égő lámpa körül a rugólabdát, egyik társad figyelje meg a labdát egy és ugyanazon helyről és mondja meg, hogy mikor látja úgy megvilágítva, mint amilyen a holdtölte, a félhold és az újhoid. Számítsd ki, hogy mennyi idő alatt ér hozzánk a Nap fénye? (A naplávolság kerekén 150 millió km).

2. A fény visszaverődése. A siktükör.

Önts tányérba vizet, sötétítsd el a szobát és világíts villamos zseblámpával oldalról a tányérra! Figyeld a falon keletkező fényfoltot, miközben a lámpádat emeld, majd súlyszd! Lökdd meg kissé a tányért, hogy a víz benne mozogjon, a lámpádat pedig tartsd egy helyben nyugodtan! Mit tapasztalsz? Mikor veri vissza a vízfelület

a fényt tökéletesebben? Nézz világosságban a sima tükör vízfelületre. Mit látsz? (Lökd meg a tálat! Mitől függ a fény tökéletes visszaverődése?)

Tarts napfénybe vagy erős lámpafénybe fényes bádogdarabot, zsebtükroét, tiszta üveglapot és figyeld meg, hogy a rájuk eső fény is visszaverődik-e a falra? Melyik veri vissza tökéletesebben? Állíts égő lámpa mellé nagyobb lapot (pl. rajzdeszkát), hogy a szobának egyik fele homályban legyen! Azután tarts a lámpa elé (a rajzdeszkával szemben), a szoba sötét fala felé irányított tiszta és sima kartonlapot vagy sima papirost! Visszaveri-e a fényt ez is? Állj a tükör elé és emeld fel a jobb karodat. A tükörképnek melyik karja ez? Mit eszel fel a tükör? Álljatok fel ketten a tükör jobb- és baloldala előtt annyira oldalt, hogy egymás tükörképét láthassátok, de saját képeketek nem. Milyen helyzetet foglaltok el a tükör síkjához viszonyítva?

3. A fény a sík tárgyak felületéről visszaverődik, mégpedig annál tökéletesebben, minél simább a felület. A fényforrásból a fény minden irányban terjed és az útjába eső tárgyakat megvilágítja, amelyekről a fény visszaverődik. Ilyenkor a tárgyak úgy szerepelnek, mintha ők is fényforrások lennének. A teljesen sima felületeket tükörnek nevezzük. (A legtökéletesebb tükör a nyugodtan álló folyadék felszíne azért, mert felülete a legsimább. A használatban levő tükrök hátlapját tiszta ezüstréteggel vonják be. Régebben a simára csiszolt fémlapokat használták tükörnek. Az első üvegtükroét a középkor vége felé a velenceiek készítették, amikor még kénesóval vonták be az üveg hátlapját. Az átlátszó ablakot is használhatjuk tükörnek, de csak akkor, ha háttere sötét.

A tükörben a tárgy képét mindig abban az irányban látjuk, ahonnan a visszavert fénysugarak a szemünkbe jutnak.

A tárgy tükörben látható képéről megállapíthatjuk a következőket:

1. A kép nem keletkezik a valóságban, hanem csak képzeletben a tükör mögött, mert a sugarak sem metszik egymást a valóságban, hanem csak a képzeletben. A látszólagos kép ernyővel nem fogható fel.

2. A tükörkép a néző szemének helyzete szerint változik.

3. A tárgy tükörképe ugyanolyan távolságban látszik a tükör mögött, amilyen a tárgy távolsága a tükör előtt.

4. A kép ugyanakkora, mint a tárgy.

5. A kép és a tárgy szimmetrikus.

A sötét helyiséget, irodát vagy műhelyt nappal világosabbá tehetjük, ha fémtükör segítségével a külső fényt beviteljük.

Miért látjuk a szobába eső fénysugárban a levegőben lebegő port, amelyet a szoba más helyén nem látunk? Miért elmosódott az erősen megvilágított fehér fal elé állított bot árnyéka? Miért látunk az uccai lámpa körül ködös estecken fénygömböt? Társad írjon valamit papirosra és itassa le azonnal. Tartsd az italópapirosra látható írást a tükör elé, el tudod-e most olvasni? Miért?

IV. ÖSSZEFOGLALÁS. Mikor jutnak az anyagok izzásba? Ilyenkor mit boesátnak ki magukból? Milyen hőfokon boesátnak ki fehér fényt magukból? A világításra szolgáló anyagok miért világítanak? Mi szükséges ahhoz, hogy fényt lássunk? Melyik a legnagyobb fényforrás a világon? Miben terjed a fény? Okvetlenül szükséges

a fény terjedéséhez levegőréteg? Hogyan terjed a fény a légüres térben? Mi észlelhető a fénnel együtt? Mekkora a fény és a hő terjedési sebessége? Van-e ennél nagyobb sebesség a világban, amit ismerünk? Milyen irányban terjed a fény? Hová kerül a világító test felső részéről kiinduló fénysugár a sötétkamrában? Hát az alsó részéről kiinduló fénysugár? Milyen képet látunk tehát a sötétkamrában?

Mit csinál a fény a sík tárgyak felületén? Mitől függ a visszaverődés lökéletessége? Milyen irányban terjed a világítótestről a fénysugár? Hogyan keletkezik az árnyék? Miért keletkezik az árnyék? Mi a tükör? Mi a leglökéletesebb siktükör? Miért a víz színe? Hogyan látjuk a tükörben a tárgy képét? A tükörben látott kép valóságos-e vagy csak képzelt? Hogyan változik a tükörkép? Milyen távolságban látjuk a tükörképet a tükör síkja mögött? Mekkora a tárgyak látszólagos tükörképe? Milyen a tárgy és tükörképének helyzete?

V. BEGYAKORLÁS. A tanulók elvégzik mindazokat a kísérleteket, amelyeket az előadás ideje alatt nem lehetett végrehajtani. Megfigyeléseikről beszámolnak a következő órán.

Mesedélután

Gólya, gólya, gillice...

Városi gyerekek csak a képeskönyvekből ismerik, legföljebb talán az állatkertből. A nagy, cifra házak között nem a gólya hirdeti a tavaszt. Ott még a fák is későbbben ébrednek téli álmukból. Jó melegen tűz már a napsugár, mire eszükbe jut: Nini! Nem zörögnek már az ablakok a konfliskoosikon! Rövid kabátban járnak már az emberek! Nagy, szálldosó, színes gömböket árulnak az utcasarkokon! Itt a tavasz, ébredjünk!

Bizony, a városi ember csak a naptárból, meg a hőmérőről tudja meg, hogy vége a télnek.

Odakünn a falvakban, a zöld buzatáblák között villogó fehér tanyák körül más hírnökei vannak a tavasznak.

Március végén kivirul az utszéli árok, a lapos vízöntések tája. Sárga virágok útik ki itt is, ott is a fejüket. Fényes, kemény szíromf leveleik hozzák az első postát. Azt jelentik a tanyai embernek:

— Én már megjöttem: tudod-e ki vagyok? Én vagyok a tavasz fullajtárja, gólyák hirdetője. Én vagyok a gólyahír!

És a tanyai ember tudja, hogy a szép sárga virágok nem hazudnak. Alig borítják be aranyos szőnyegükkel a vizek mentét, alig lehel végig a rónán az első, félénk tavaszi szellő, csak fölhangzik egy napon a kémény tetejéről a rég hallott, kedves üdvözlét:

— Kelep, kelep, kelep, kelep!

Gólyáék vigan csaltogtatják a csőrüket odafönn. Mintha azt mondanák:

— Hát Istennek, csakhogy itthon vagyunk! De jó is itthon!

Avval hozzákezdenek a nagytakarításhoz. Tél apó alaposan összedobálta a fészüket. Napokig tart, míg rendbe hozzák, pedig ugyancsak sietnek vele. Sürgetős dolog ez: mert alig szokják meg a régi otthont újra, mire virágba borolnak a ház mögött, a kertben az

orgonabokrok, egy napon csak arra ébrednek, hogy: — Uramisten, hatan, vagyunk már! Négy fiatal, hosszú csőr tálogat nagy éhesen a fészekben. No hiszen, van most dolga Gólyaapának, Gólyamamának, míg elesítik kigyóval-békával örökké enni kérő csemetéiket. De van is látszatja iparkodásuknak, Julius végén nagy merészen sétálgatnak már a gólyafiak a fészekben. Néha már a szárnyuk is meg-meglibben és egyszerűsak kihuppannak a fészekből a háztető gerincére. Röpülnek már!

Igaz, hogy nem valami jelesen. Gólyapapa, Gólyamama ott van az oldaluknál, vezetgeti, tanítja őket folyton. Most kezdődik a nehéz sor a gólyafiak életében! Keserves, fárasztó iskola az, amelyikben Gólyapapa és élete párja tanítják a repülés művészetét! Hajnaltól alkonyatig tart az előadás, pihenés nélkül. Fölröpülni, kanayarodni, földre csapni, kitartó, hosszú utakat beröpülni; közben vadászatni sáskára, békára, vizikigyóra. Megtanulni, mi ennivaló, mi nem, melyik állat, melyik ember ellenség? Hogyan kell azok elől kereket oldani?

És mindent jól, igen jól meg kell tanulniok, mert ebben az iskolában hamar megbűnhődik a rossz tanuló. Még pedig nem holmi tintalevesrel, papírgaluskával: az életével tanul az a gólyafióka, amelyik nem igyekszik a »tantárgyakat« meg tanulni.

Mert nagyon nehéz, igen nagy feladat vár minden kis gólyára, alig hogy röpülni megtanult. Csak gondoljuk el: még nincsen négy hónapos, már indulnia kell hosszú, hosszú utra, hegyeken, tengereken tulra! Itt bizony nem segít rája senki! Ha nem tud jól röpülni, ha nem edzette meg a szárnyait, lezuhan nyomorultan a tenger habjai közé. Elpusztul, megfullad, soha viszont nem látja többé szép Magyarországot.

Még javában tart a kánikula, a rekkenő melegben csalfa délibáb, tenger hullámnzik a láthatár szélén, mikor gólyáék már utra készülődnek. Gyülekeznek, tanácskoznak, nagy repülőgyakorlatokon edzik magukat a veszedelmes utra. Mire elkövetkezik az az idő, hogy gázduram palatáblát, irkát, könyvet nyom a gyerekek kezébe és elballag velük az iskolába, egyre ritkább vendégek lesznek gólyáék az öreg fészekben. Egy hűvös szeptemberi reggelen — úgy Kisasszony napja felé — végleg bucsút vesznek. Kora hajnalban, mikor még álalig pirkad a keleti ég rózsaszíne, szárnyrakél az egész környék gólyanépe. Csavarogva, esigavonalban huznak magasra, magasra... már alig látni őket... Most elfordulnak; még fel-effvillan egyik-másik a hajnali napsugárban... azután elnyeli őket a távolság kék levegője.

Volt — nincs. Megint üres a fészek a kémény tetején.

Reggel, mikor szántani ballag az eke után, szomorúan mondja a falusi ember:

— Itt az ősz, elmentek a gólyák!

Azután néz, néz soká, arra Dél felé, amerre vonulni szoktak. Sajnálja őket. Sajnálja a szép nyarat, ami elmúlt. Sajnálja önmagát, hogy megint öregebb lett egy nyárral és ki tudja, megéri-e a következőt?

De csak kevés embernek jut eszébe, hogy megkérdezze: ugyan miért is mentek el a gólyák. Még talán ki is nevetnék érte. Hiszen már az első osztályos gyerek is tudja, hogy azért, mert télen a vizek befagynak, elbuvik az iszapba a kigyó, béka. Megdermed, elpusztul a mező sok apró, hosszulábú hegedőse: szöcske, sáska. Azt is

tudja mindenki, hogy miért jönnek vissza, mihelyt kinyílt az idő, messze, meleg vidékek örökös tavaszából, ahol pedig terített asztaluk van télen-nyáron. Visszavágyanak, — mondják az emberek. Vissza-hozza őket ragaszkodásuk a szülőföldre. Szinte majd hogy azt nem gondoljuk: visszahozza őket a hazaszeretet. Mintha ők éppen úgy tudnák, hogy a nagy világon e kívül nincsen számunkra hely. Mintha a gólyák is éppen úgy éreznének és gondolkoznának, mint mi, emberek.

Hiszen bizonyos, hogy a gólya is igen okos madár. A fogságban még okosabbá válik, mint odakünt a szabadban. Sok mindent megjegyez, megtanul. De már azt mégis furcsa elgondolni, hogy Gólyáék csupa hazaszeretetből röpülnek át minden évben kétszer a tengert! Hát még az a tömérdek egyéb vándormadár, amelyik velük együtt két utra. Soknak még fészke sincs, soha. Ott van a kakuk: más madarak fészkeiben kél ki, ő maga nem is épít hajlékot, ha megnő. Csak úgy csatangol szerle a hazában, cigánymódra. Hát ez miért jön mégis vissza?

Még egyéb is volt, ami föltűnt azoknak az embereknek, akik szerettek mindent alaposan kifürkészni. Észrevették, hogy ősszel, mikor odakünn megindul a nagy vándorlás, valami csodálatos izgalom fogja el a fogságban tartott vándormadarakat is. Szárnyaikkal csapkodnak, nyugtalanok menni, utazni szeretnének ők is. Pedig nekik nem kell félniök a Tél hidegétől, az éhenhalástól, ami elől jobb hazába menekül a többi. Ha ez volna az oka az őszi vándorutnak, akkor a fogságban tartott madaraknak észre sem kellene venniök, hogy most odakünn, szabadon élő társaik hosszu, veszélyes utra készülődnek.

Végre egy magyar ember mondta ki az első okos szót. A leg-okosabb magyar emberek közül való volt az a Herman Ottó. Pár éve már, hogy virágok nyílnak a sirján.

Azt mondta: mit is akarunk mi? Megmagyarázni, hogy miért költöznek el ősszel a madarak? De hiszen azt nem tudjuk addig, míg meg nem láttuk, hogy mikor mennek, hová mennek? Mit csinálnak az új hazában? Mikor jönnek vissza, milyen országokon visz át az útjuk? Milyen magasan, milyen gyorsan röpülnek? Ne okoskodjunk tehát, hanem menjünk ki a szabadba és figyeljük meg a madarakat. Ők majd válaszolnak kérdéseinkre, csak okosan kérdezzünk. Hiszen még azt sem tudjuk bizonyosan, hová megy a gólya a hízottokról? Hogy tudhassuk akkor, miért jön vissza?

Ez ugyan egyszerű dolog volt, — talán éppen azért nem is gondoltak rá eddig az emberek.

Herman Ottó aztán azt is megmutatta, hogy mímódon kell a madarak vonulását megfigyelni. Egy ember persze kevés volna erre. Az nem szabadhat a madarak után hetedhétországon keresztül. Sok-sok ember munkája, megfigyelése kell ide. Ha minden faluban van valaki, aki ősszel-tavasszal fölroгатja, hogy melyik madár, mikor ment el, mikor jött meg? Merről jöttek, merre mentek a madarak? Akkor ezt a sok-sok szem-látta dolgot csak össze kell valakinek gyűjteni, az azután úgy látja maga előtt a madarak vonulását, mintha csak ő is velük utazott volna.

Vékony alumínium-gyűrűt erősítenek a madárfiókák lábára, mielőtt kiröptültek a fészekből. Az alumínium-gyűrűn egy szám van, meg a

megfigyelő-állomás neve, amelyik a madarat megjelölte. A számot beírják egy nagy könyvbe, ahová beírják, milyen madár viseli ezt a gyűrűt, ki, mikor és hol jelölte meg.

Ősszel természetesen az ilyen gyűrűzött madár is utrakél. Lehet, hogy utközből elpusztul, vagy lelövik. A lábán megtalálják a gyűrűt. Tanult ember már tudja, mit kell véle tenni: becsomagolja, elküldi a postán abba a városba, amelynek a nevét a gyűrűn olvasta. És megírja, hol lőtte le a madarat. Odahaza pedig, mikor a gyűrű megérkezik, megnézik a nagy könyvben, honnan indult evvel a gyűrűvel a madár?

Persze, nagyon sok madár lábára kell gyűrűt huzni, mert kevés kerül vissza belőlük. Nem minden madarat lőnek le s nem mindenütt vannak tanult emberek. Kivált arra, ahová a mi gólyáink járnak telelni: Afrikában. Ott a sok néger bizony nem küldi vissza a gyűrűt, ha megtalálja is valamelyik gólya lábán. Inkább belehuzza a saját orrába.

Azért mégis hazakerült már elég, hozzánk is. Ezekből nagyon érdekes dolgokat tudtunk meg. Most már egészen bizonyosan tudjuk, hogy azok a gólyák, amelyek a kora-szeptemberi hajnalon utnak indultak valahonnan az Alföldről, estére már az Erdélyi-havasokban vacsoráznak. Ott vezet el a gólyák főutvonala. Nemcsak a mieink utaznak arra, hanem a német, dán gólyák is itt találkoznak össze a magyar testvérekkel. Sokszor együtt is utaznak tovább. Ők bizony nem haragszanak úgy egymásra, mint az emberek. Sőt a költözés napjaira még a halálos ellenségek is kibékülnek. Ragadozók és éneklők csapatai békésen vonulnak el egymás mellett. A gólyák nagy-nagy tömegekben gyűlnek össze minden évben az erdélyi szorosokban. Ha jó idő jár, sok a béka, sáska, elvadászgatnak itt egy pár napig. Azután hajrá! tovább! Keresztül Bulgárián Törökország felé. Itt ugyan-csak jól megy dolguk a gólyáknak: a törökök szent madárnak tisztelik őket, jaj annak, aki a gólyát bántja. Elhuznak Konstantinápoly felett, át a bűbájos Aranyzarvon, Kis-Ázsiába. A Libanon cédrusait is látják a magashól, Jeruzsálem kupoláit, Szíria homokos partját, míg a Suez-csatornát is átrepülve, megérkeznek Egyiptomba. Itt már félig-meddig le is telepednek. Elszóródnak szerte a Nilus folyó mentén, kisebb-nagyobb csapatokban, néha egypár előkelő, kopaszfejű maraburokon meghívja őket saját uri jószágaira sáska-vadászatra. Sokáig azért nem maradnak egy helyen; akármilyen kedves vendég, három napig untig elég! — amint fogytán van a szíves látás, megindulnak újabb látogatásra. Sokszor egész Afrikát végigutazzák, le a legdélibb csucsáig, Fokvárosig.

De nemesak a gólyák útját ismerjük ilyen pontosan. Igen sok vándormadarról tudjuk, hogy körülbelül milyen uton jár. Így tudjuk azt is, hogy nem minden gólya utazik erre, mivelénk, némelyek Spanyolország felé indulnak és a Földközi-tengert átröpülnek. Pedig a tengert lehetőleg elkerülik a vándormadarak. Inkább körülkerülik a part mentén, mint a mi gólyáink. No, nem is csoda; ott aztán nincs hová leszállni, ha vihar vagy eső éri el őket. Legfőlőbb a hajókra. Ködös, esős időben sokszor elborítja a hajókat a tömérdek kifáradt utas: fecskék, rigók, bankák. Néha még fürjek is.

Ismerjük mindeniknek az érkezését, meg az indulási napját, meg-

figyelték melyik madár milyen magasán, milyen sebesen röpül? Gólyáék elég szédítő magasra szoktak felkapaszkodni; 1000—2000 m-re is néha. A sebességük messze elhagyja a gyorsvonalot, pedig még akkora sínes, mint a varjaké. Hát még a postagalamb, hogy szárnyalhat! Az 37 métert tesz meg másodpercenként!

Falusi emberek már régen állították, hogy ugyanaz a gólya jön vissza hozzájuk évről-évre. A gyűrű-jelölés segítségével ezt is igazolták már.

Azért még mindig igen **sok** olyan kérdés van, amit nem tudtak megfejtetni az okos emberek. Ilyenkérdés az, hogy miért mennek el és miért jönnek vissza a madarak? De nem tudják megmagyarázni azt sem, hogy miképen talál haza minden madár a szülőföldjére? Miképen találja meg innen az utat a meleg délvidék felé. Sok fiatal madarat az öregek vezetnek; de majdnem ugyanannyi van, amelyeknél a fiatalok külön, az öregek előtt, vagy után indulnak el. Egyedül utaznak és nem tévednek el mégsem! A látás nem igazíthatja el őket; igen sokan fekete éjszakában haladnak, sűrű, nehéz ködben — és mégis nyilegyenesen röpülnek a régi otthon felé!

Látjátok, mennyi mindent eszünkbe juttat a kémény fölött kelepelő gólya kelepelése:

— Kelep, kelep, kelep, kelep!

Ujévi dal

*De rohan az idő szárnya,
Megint egy év tűnő árnya
Int felénk a határon!
Isten veled, küzdők éve,
Te se voltál gazdag kéve,
Üreskező barátom!*

*Itt az új év, őt köszöntöm,
Hallja meg e csonka földön,
Mit kíván a magyar szív!
Vágya: örök álma: régi,
Nagy hazáját visszakéri,
Érte esd, csak érte viv!*

*Vártunk tőled nagyot, szépet,
Csöpp megértést, dicsőséget,
Szívbeli kis meleget —
Mit se adtál, fukar voltál,
Hű szívünkre nem hajlottál,
Bucsuzunk hát, ég veled!*

*Verítéke, könnye, vére:
Mind érte foly, érte, érte,
Az egészért, a naggyért,
Ezt hozd vissza új esztendő,
Ha igaz vagy és nem önző,
S néked adjuk a babért!*

*Rólad irunk dall hevülve,
Belevésünk a keblünkbe
S áldjuk minden percedet,
Kiknek szíve négyszáz éve
Nem fürdött meg boldog fénybe,
Csak remélt, sirt, szenvedett!*

Havas István.

Gondolatok

Ki az édesanya?

„... anyánkat, azt az édes jó anyát,
Oh, Pistikám szeresd, tiszteld, imádd!
Mi ő nekünk, azt el nem mondhatom,
Mert nincsen rá szó, nincsen fogalom.»

Petőfi Sándor.

„... a lélek ő, mely mindent áthat s mindennek életet ad. Az élet legnehezebb viszonyait együtt hordja férjével, ő nem vet meg semmit, még a legkisebb házi dolgot sem, mint gondoskodásra érdemtelenül nincs semmi olyan nagy, mitől visszajedne, semmi oly csekély, amit elunna, mert mind ennek egy nagy célja van: a szeretet. Mintha holdnak alkotta volna a Teremtő a komoly férfi mellé, hogy vonzalmát köelve csak körülötte mozogjon s ha rejtje is, még egész nap sugárizik, feltűnjék, mihelyt éj lett felette s világra szüksége legyen.

Egy ilyen asszony volt az anyám.

Br. Eötvös József.

Anyám a legremekebb nők egyike volt, kik valaha éltek, testi, lelki jelességek gazdag egyesülése. Feddhetetlen és gyémánttisztaságu erkölcsisége mindenkül mély tiszteletre kötelezett. Gyermekai, a háznép, cselédség és jobbágyság szinte imádták. Egész lénye, egész élete, önfeláldozó, éjjel, nappal családján függött szeme: munkássága éppen olyan ernyedetlen volt, mint szeretete. A gyermekszobában, vagy a konyhában éppen olyan maradt, mint a társalgóteremben. Mikor Ferdinánd herceg vezette karján az ebédlőasztalhoz, ugyanaz maradt, ami akkor volt, mikor gyermekeinek mesélt, vagy cselédeivel font, gyertyát öntött, vajat kópított, gyümölcsöt aszalt és ruhákat foltozgatott. Leírhatatlanul meghatóan édes volt, mikor imádkozni tanította kis gyermekeit, türelmes, mikor kötni, varrni tanította leányait, kedélyes, ha valamit mesélt nekik.

Perczel Mór tábornok.

Mit szóljak édesanyámról? Ő a szó szoros értelmében szent nő volt. Soha egy közönséges gondolat nem homályosította el lelkének tisztá tükrét, soha mással nem volt elfoglalva, mint férje és gyermekei iránti kötelességeivel és minél több jótétemény elárztásával egész környezetére. Szóval olyan családi légkörben nőttem fel, ahol a tiszta erkölcs, az erkölcsileg jó, magától értetődő, természetes dolog volt és mint olyan, érvényesült, a rossz meg valami távol eső, inkább csak elméletben létező, néhány szerencsétlen embert érintő jelenségként szerepelt ami minket nem is érintett. De ne gondolja senki, hogy ebben a környezetben valami ridegség, vagy örömtelenség uralkodott, korántsem. Szüleink, bár nevelésünkben a kellő szigorú érvényesíteni tudták, elvül vallották, hogy a gyermekkorának boldognak kell lennie, olyannak, amelynek emléke a későbbi komoly éveket nap-sugárral aranyozza meg és ezért mindent elkövettek, hogy annak ártatlan örömeiben részünk legyen. Ha magam elé idézem ezen első éveim emlékezetét, úgy találom, hogy alig tudom még egy példáját a családi nevelésnek, amely oly szerencsés egyensúlyban tudta tartani a tekintélyt a szeretettel, a komolyságot a vidámsággal.

Gróf Apponyi Albert.

Ki a gyermek?

Mikor a gyermek jő: tapsol a házikör,
Szeliden ragyogó szemétől uj gyönyör
Gyulad minden szemben,
Jöttén a homlok is, melyre a bűn s a gond
Sötét felhőt nyomott, vagy mélyredőket vont,
Kiderül hirtelen.

Hugó Viktor.

Hat-e a gyermekre a környezet?

A jónak és rossznak minden magvát a családból hozza magával minden nagy és kis ember. Aki tiszta idealizmust, emberszeretetet, egyszerűséget hozott magával a szülői házból, ezt viszi ki magával a miniszterelnöki palotába, kaszárnyába, gyárba, a hivatalba, a kereskedésbe és mindenholvá.

Rudnay Józsefné.

A felnőttek nem is gondolnak rá, kiejtegetik a szavakat szájuk szélén gondatlanul és gondolatlanul, sokszor az üres semmibe. Pedig nem is igaz! Nem odahull! Hanem a körülöttük zsendülő életbe.

Szederkényi Anna.

A kötelességérzéshez:

„Ápold és növelj kebeledben a kötelesség érzetét. Amit kötelességed parancsol, szigorúan teljesítsd és haladék nélkül, még ha nehéz volna is teljesítése. Aki kötelességeinek teljesítésénél, mérlegelve a nehézségeket, azzal ámitja magát, hogy amit tennie kellene, de tenni nem szeret, talán nem is oly szigorú kötelesség, hogy el ne maradhatna, vagy utóbbra ne halaszthatna; aki mulasztásait szépítgeti s hogy lelkiismeretének intő szavát elnémissza, önmagának ígéreteket tesz, hogy amit elmulasztott, majd máskor nagyobb pontossággal helyrehozza, aki előtt a kötelesség nem olyan szent törvény, melyet sérteni, vagy mellőzni soha semmi szín alatt sem szabad: az hamar megszokja a könnyelmű hazugságot. Kezdetben kisebb kötelességeit mulasztja el, később a legszentebbet is föláldozza kényelmének, vagy élvezeteinek. Sok rossz embert ismertem és sok boldogtalant, kiket nem a viszonyok, nem is a szív romlottsága tettek boldogtalanokká és rosszakká, hanem az a könnyelműség, mellyel vágyaiknak kötelességeiket feláldozták. Hidd el kedves leányom, önérzetünket semmi úgy nem emeli s lelkünknek semmi sem ad annyi nyugalmat, mint azon tudat, hogy kötelességeinket mindig hiven és pontosan teljesítettük.

Deák Ferenc gyámleányához írt leveléből.

A szorgalomhoz:

Kerüld a henyeséget és munkátlan életet. Ha ifjúságokban a munkát megszokod; éltednek szebb örömeit s édesebb gyönyöreit a munkában fogod találni. Csak a munka fejti ki, csak az tartja fenn a testnek és léleknek erejét; csak a munka tesz hasznossá magunk és polgártársainkra nézve. Sokat elnéznek, sokat megengednek az emberek annak, aki alacsony hasznosítás nélkül helyettük és értettük fárad. A munka egyik legszebb rendeltetése az embernek.

Deák Ferenc gyámleányának írt leveléből.

A tekintélytisztelethez:

Tiszteld atyádat és anyádat, hogy hosszúéletű légy e földön.

A IV. parancsolat a Szentírásból.

Az Istenszeretethez:

Imádd az Istenséget! ez az első rendszabás Pythagoras aranyverseiben, s úgy hiszem méltán. Semmi őcsin, ami az emberi szívet annyira felemelhetné, következőleg az élet mindennapi jeleneiben a szenvedélyek és indulatok ostromában hozzáragadt szennytől annyira megtisztíthatná, mint az Istenség nagy gondolatával való foglalkozás.

Kölcsényi Ferenc Parancsiséből.

Az imádkozás szent cselekedet, tettekre edz, szenvedélyeinket tisztítja és fékezi és így megszerzi a léleknek az önállóságot és emelkedettséget, mely egyedül képesíti arra, hogy Istenhez fordulhasson, színe magaslataíig felszállhasson.

Széchenyi István gróf irodalmi-hagyatékából.

A hazaszeretethez:

Tudjátok-e mi a haza?
Az a hajlék, hol születünk.
Hol a dajka altatóan
Dudolgatott dalt felettünk.
Hol az akác lombja borul
Ablak alatt az ereszre
S eresz alatt esiesereg a
Villásfaru vidám fecske.
— Bárhova visz szerencsétek,
Ezt a hazát szeressétek!

Tudjátok-e mi a hazá?
Az az udvar, hol tipegtünk
S gyöngye kézzel a homokból
Aranyvárat építettünk.
Az a kis kert, hol virágot
Kötözgettünk bokrétába
S bokrétásan szendereggtünk
Rózsabokor árnyékába.
— Bárhova visz szerencsétek,
Ezt a hazát szeressétek!

Pósa Lajos.

Az emberszeretethez:

A szeretet részvétét ne vondd meg embertársaidtól soha, mert aki másnak ártatlan örömein örülni tud s aki másnak szenvedéseit részvétlenséggel nehezíti, az nem érdemel és nem nyer szeretetet másoktól, mert a szeretet csak szeretésnek lehet jutalma.

Deák Ferenc gyámleányához írt leveléből.

Ismeretterjesztő előadás

A madarak téli etetése

Az ember az állatokat ősidők óta a saját érdekei szempontjából kezelte. A céljainak legjobban megfelelő fajokat fogságbantartás és szelidítés mellett háziállatokká változtatta. Ezeket a fajokat az emlősök és a madarak osztályából választotta ki. Az udvarán háziállatként élő szárnyasok (galamb, tyúk, kacska, liba stb.) már nem is mennek előtte madárszámba. A madár a veréb, fecske és a gólyával kezdődik, mint amelyek önként csatlakoztak az emberhez, hogy hajlékát élénkebbé tegyék. Az ember figyelmét azonban magára vonták a szabad természet egyéni lényei is, a levegő igazi urai is. Bármerre járt, mindenütt találkozott velük: erdőn, mezőn, legelőn, szántóföldön, réten, nádas-

ban, mocsárban. Gyönyörködött a ragadozók merész röptében és a dalos madarak elragadó énekében. A virágillat mellett a madárdal volt mindig a gyönyörűség legközvetlenebb forrása, mely inspirálta a költőket is. A madár igen nagy hatással volt az emberre. A gondolkozó ember ugyanis amikor megfigyelte a madarakat és azok életmódját, csakhamar rájött arra, hogy azok táplálkozásukkal részben hasznára, részben kárára vannak. A károsakat üldözni kezdte, a hasznosakat védelmébe vette.

3

A magyar, gazda szeretettel műveli a földet, mellyel lelkileg anynyira összefor, hogy attól el sem választható. Tudja, hogy a termés sikeréhez a jó időjárás egymagában még nem elegendő, mert a jó időjárás nemcsak a terményekre, hanem a káros rovarokra és a rágesáló emlősök elszaporodására is ugyanolyan kedvező. De a gazdának tudnia kell azt is, hogy a káros rovarok és egerek mérhetetlen károkat okozó gárázdálkodásait egyedül csak a madarak képesek kellően egyensúlyozni és fékentartani. A madarak tehát ezen a világos és tiszta alapon a gazdának kifejezetten a legjobb barátai. Mivel a földművelés terjedése, a mező- és erdőkultúra fejlődése a madaraktól természetes fészkelő területeik egy részét elvette s így azok részbeni megfogyatkozását s egyben a káros állatok elszaporodását idézte elő: a termelő gazda rájött arra az alapigazságra, hogy a madaraktól elvett természetes fészkelőhelyeket a madaraknak mesterséges uton kell visszaadni, mert ellenkező esetben a nagyon elszaporodó rovarok a termés sikerét nagymértékben és állandóan veszélyeztetik.

Az okos gazda tehát felismerve a madárvilág gazdasági szerepét és növényvédelmi működését: a gyakorlati madárvédelmet okos módon fogja munkatervébe illeszteni, oly módon, hogy a hasznos rowarevő madarakat télen eteti és oltalmazza; tavasszal mesterséges fészekodvak által elősegíti azok fészkelését és szaporodását; a magevő madarakat szintén védi fészkelésük, tehát rovarral élésük idején, s azokat csak a vetés, érédes és aratás alatt tartja távol földjétől; továbbá tudva azt, hogy a husevő madarak egyrésze csupán csak vadászati szempontból káros, de egérirtásuk révén gazdaságilag hasznosak, azok szerepét területileg bírálja el; végül pedig a sáskajárás, cserebogár-rajzás, hernyó-özön és egérjárás idején a területén élő összes madarakat szövetségeseeknek tekinti és védelmezi.

A madárvédelemnek nagy erkölcsi és anyagi haszna van. Ahol a gazda védi a madarat, ott már a gyermek is fogékonnyá válik a madarak védelme iránt, közelebből megismeri a madarak vonzó családi életét, mely lelkére csak neemsítőleg hathat. Megszereti a madarakat és aki a virágot és a madarakat már gyermekkorában megszereti, abból rossz ember igazán nem lehet. De a madárvédelemnek anyagi haszna is van. Ott, ahol azelőtt a rovar, hernyó és az álca szüretelt, ahol mindig férges volt a gyümölcs, ahol hiába hernyóztunk: ott az okosan bevezetett madárvédelem látható eredményeként a madarak végzik el a hernyózást meg a rovarirtást, és a madárvédő gazda legszébb jutalmaként az érett gyümölcs féregmentesen hull az ölébe.

Hogy csak úgy hozzávetőlegesen is fogalmat alkothassunk magunknak, mennyi férget-bogarat pusztít el az olyan apró madár is, amilyen például a szécinege, csak annyit tartunk szükségesnek megemlíteni, hogy egyetlen cinegepár, amíg tavaszon-nyáron két fészekalja fiát

felneveli, kerekszámban 25—30 ezer növénypusztítót tüntet el telhetetlen gyomrában. Az egerek sorát tizedelő ölyűnek pedig napjában 20—25 cincgó jószág is kell, hogy annyira-amennyire jóllakják.

Mindezt nagyon sokan tudják, mégis pusztítják a hasznos madarakat. Az ilyen ember olyanformán cselekszik, mint aki saját maga alatt vágja a fát; mégis csodálkozik és a szenteket emlegeti, ha ősszel a megszedett gyümölcse férges. Mások meg váltig mondogatják: »Én nem bántom a madarat, mégis kukacos az almám«.

Ennek is megvan a maga oka. Minden szülőnek kötelessége lenne felvilágosítani gyermekeit, hogy milyen nagy kár a madarat bántani, amely hasznosságával nemcsak jövedelmünket gyarapítja, hanem énekével, csicsérgésével, kedves, élénk, ártatlan lényével még gyönyörködteti, szórakoztatja a természet szépségeiben gyönyörűséget találó finomabb lelkű embert.

A madárvédelemnek egyik legfontosabb feladata a madarak téli etetése. Hogy ennek szükségességét megérthessük, legelőször azt kell tudnunk, hogy a madár rendkívül gyorsan emészt és így nagyon sok ennivalóra van szüksége. A fiatal madárfiókáknak életük első hetében naponta legalább annyi sulyu táplálék kell, mint amekkora saját sulyuk. Magunk is meggyőződhetünk arról, hogy a madár egész nap szedeget és így egész nap emészt. Ha tehát az ilyen folytonos emésztésre berendezett madárgyomor nem kapja meg a nekivalót, szervezete egy-kettőre felmondja a szolgálatot s elpusztul.

A téli zuzmarás, zimankós időben, különösen, amikor nagy a hó, a madár nem juthat hozzá táplálékához, mert a táplálék vége végig az egész határban, kertben hótakaró alá került. Ha a déli nap melege sem takarítja el a hótakarót, a madár már néhány óra múlva éhen pusztul. De még ha déltájban rövid időre le is kotródik a hó- és jégtaakaró az ágakról, még az is rövid idő ahhoz, hogy a madár elegendő ennivalót találjon.

Természetesen az elemozsiát ne csak akkor rakjuk ki, mikor már nyakunkon a zimankó, meg a nagy hó, mert ilyenkor már elkészénék vele. A madárnak az etetőt is meg kell egy kicsit szoknia. Fontos kérdés az is, hogy mit adjunk télen a madaraknak és hogyan adjuk?

A cinegeféléknek adjunk mindenféle olajos magot (tök-, napraforgó-, kender, stb.) meg faggyút, valami olyan kis házikőfélében, amelyikben az ennivalót a szél nem fújhatja be hóval és ahová a veréb nem juthat be. Fő az, hogy a madárnak alulról kelljen az etetőbe szállnia, ahol a veréb távoltartása céljából valami vékony drót legyen kifeszítve és az etetőnek legalább egyik oldala üvegből legyen, hogy azon keresztül a madár az ennivalót észrevehesse.

A cinegeféléknek egyébként is sokféle uton-módon kedveskedhetünk ennivalóval. Az udvarunkon álló fenyőfa tűlevelei közé jó kemény időben öntsünk egy kevés olvasztott faggyút, mely ott hamarosan megdermed. Aggalhatunk az ágakra felébe hasított diókat, vagy pedig vékony zsinegre fűzött tökmagot. Egy kiakasztott (nem avas, nem paprikás) szalonnadarabka is nagyon szívesen fogadott csemegéjük.

Ha az etetőt az ablakunkon kívül akasztjuk fel, a szobából magunk is gyönyörködhetünk hasznos kis madaraink lakmározásában.

A cinegén kívül egynéhány pintyféle marad nálunk, vagy jön hozzánk télire gyommagot irtani. Ezeknek is kell a zord időben valami

alamizsnát adnunk. Legjobb számukra valami bokor tövében a havat elsöpörni és ott a behavazás ellen ferdén állított szélfogó, zsupfedéllel vagy más effélével védett helyen, egyenesen a pusztia földre szórni az ocsut, kendermagot. Egyszerre ne szórjunk ki sokat, mert ha a szél fordulni talál, a szem behavazódik s a madár nem találja meg. Megteszi a szorgálatot az is, ha valami szélesebb deszkát kiteszünk a hóra és rászórjuk a magot. Ha a szél esetleg be is havazná, a konyhában könnyen leolvaszthatjuk róla a havat.

A téli etetésnél arra is tekintettel kell lenni, hogy az etetőkre járó madarakat ott veszély is fenyegetheti. A karvaly (nem a vérese, mert az főleg egerészik s télen ugysis ritkán tart ki nálunk) és a macska hamarosan felfedezik, hogy hova járnak a madarak nagyobb csoportban s ott aztán rájuk lesnek. A karvaly ellen ugy védekezhetünk leg-sikeresebben, ha az etetőt valamely jó sűrű bokor mellé állítjuk, ahová a hasznos kis madarak a karvaly támadása elől idejekorán besurranhatnak. A sűrűségbe a karvaly nem követheti az apró madársereget. A macska ellen az a legjobb madárvédelem, hogy az etetőt elég magasán a ház falára függesztjük, vagy pedig a szabadon álló etetőt nagyobb fák között kifeszített drótra akaszljuk.

Sokan nem tudják, hogy hasznos madarainknak legveszélyebb ellensége a macska. Ezzel az ellenséggel szemben bizony nagyon résen kell lennie a madárvédő gazdának. A macska ugyan szorgalmas egérpusztító, de van az egér ellen sokkal jobb orvosság, mint a macska. Biztosabb is, elesőbb is, sőt még enni sem kér: az egérfogó. Pár perc alatt bárki megcsinálhatja, vagy legfeljebb néhány fillérbe kerül és minden egeret kifog a háznál.

Ha az udvar, kert környékén nincsen olyan hely, ahol a madarak ihatnának, ivóvizről is gondoskodnunk kell. Valami lapos edényben vagy vályuban vizet helyezünk el az etető közelében s ezzel mindent megtettünk, amivel hasznos madarainkat a reájuk bizony veszedelmes téli időjárás nehézségein átsegíthetjük.

A madárvédő gazda havonta felmerülő teendőiről s az odulakó madarak havi mozgalmáról az alábbiakban nyújtunk tájékozódást.

Október. A madárvédelmi szezon ősszel kezdődik. Bár madarainkat még nem fenyegeti élelemhiány vagy az idő zordsága, a madárvédő azonban már jó előre megteszi előkészületeit. Ahol még nincs, ott kellően védett helyekre kiállítjuk az etetőket és ellátjuk élelemmel. Ahol már van etető, ott megvizsgáljuk a készüléket, az esetleges hibákat kijavítjuk és eleséggel felszerelve, visszahelyezzük. A kertben vagy gyümölcsösben kiszögezzük a fészekodvakat, egy holdra átlag 10–15-öt, minden 15 fára egyet számítva. A kóborló cinegék az odvakat hálótanyául fogják felhasználni és így kertünkbe szoknak. Ha már voltak odvaink, azokat is végignézzük egyszer s az azokba behuzódott hernyókat, bábokat stb. elpusztítva, az odvakat kitisztítjuk. Szedessünk különféle bogyókat, hogy télen a rigóknak is megfelelő táplálékot adhassunk.

Novemberben a szabadon fészkelő madarak részére a bokrok és élőnövények megfelelő ritkításával és a vezérhajítások kimetszésével létesítünk fészekrakó ágesmókat, hogy ott tavasszal fészkelésre alkalmas helyet találjanak. Őlmos esők idején fokozzuk az etetők eleségkészletét, hogy a csapzottan didergő védenceinket a bő táplálék

fűtőereje hamar talpraállítsa.

Decemberben, a beálló hóviharak esetén vizsgáljuk meg az etetőket, van-e bennük kellő táplálék, a hófuvás nem okozott-e bajt? Különösen ott legyünk résen, ahol etetőeresszel etetünk, mely széllogó keret hiányában a hó ellen kevésbé van védve. Tulajdonképpen a madár akkor szorul igazán etetésre, ha a hó és fagy minden természetes táplálékot elzár előle. Rendkívül fontos tehát, hogy zsemlyemorzsa, mák és különféle bogycsóból álló keveréket, amely a tülevelek közé tapadva, azoknak a madáraknak is táplálékot nyújt, amelyek nem szoktak az etetőre járni, mint pl. a királyka, őszapó és a fakusz.

Januárban is újra vizsgáljuk át az odvakat, hogy az esetleg odvainkban tartózkodó peléket és egereket ártalmatlanná tegyük. A szőr, más ragadozók bundája ebben a hónapban a legértékesebb, ott tehát, ahol ezeket fogják vagy lövik, ne dobjuk el azok tetemét, hanem azt lenyuzva, alkalmas helyen akasszuk fára, ahol nemesak a mi cinkeink fognak lakmározni belőle, hanem a környéken esetleg keresztülhúzó többi cinege is csapatosan fogja megszállni s így esetleg azok is a mi területünkre költöznek.

Február az igazán nehéz hónap védenceink számára. Gondunk legyen állandóan az etetőkre.

Ezek volnának a legfontosabb tudnivalók a madaraknak téli etetéséről. Ápoljuk és védjük a hasznos madarakat, mert nem lesznek hálátlanok az emberi gondozással szemben.

Ünnepi beszéd inségakció javára rendezett ünnepély megnyitására

Mélyen tisztelt Hölgyeim és Uraim!

Abban a nap-nap után megújuló, önfeláldozást és hősi lemondást kívánó küzdelemben, melyet a magyar nép milliói folytatnak most a háborúk és forradalmak után, az életért, a megélhetésért, a mindennapi kenyérért, erőt adó, bizakodást hirdető, reményt pirkasztó percek ezek a mostaniak, amelyekben megismétlődik az Isten Fiának esodálatos kenyérszaporítása és az öt kenyér és két hal isteni esodájára kell gondolnunk. Esteledvén pedig — mondja az Írás, — hozzámenének tanítványai, mondván: Pusztá a hely és már eljárt az idő; boesásd el a sereget, hogy a falvakba menvén, eleséget vegyenek maguknak. Jézus pedig mondá nekik: Nem szükséges elmenniök; adjatok ti nekik enni. Felelének neki: Nines itt más, csak öt kenyérünk és két halunk. Akkor szóla az Ur: Hozátok azokat nekem ide. És miután meghagyta, hogy a sereg telepedjék le a szénára, vevé az öt kenyeret és két halat s égre tekintvén, a tanítványoknak adá a kenyeret, a tanítványok pedig a seregnek. És evének mindnyájan és jóllakának és a főnmaradt hulladékból tizenkét kosarat szedének. Az evők száma pedig ötezer férfi volt, az asszonyokon és gyermekeken kívül.

Ezeket a szavakat érzem megelevenedni a mi mai esténken, amikor összegyűltünk ennek a községnek lakói társadalmi különbség nélkül, hogy összeadjuk a szegénységünkben kitellő öt kenyeret és a két halat

és azt a szeretetnek csodálatos erejével megszorította osszuk szét a nélkülözőknek, az inségeseknek, a mindennapi kenyér nélkül szenvedő embertársainknak.

Csodálatos erő van a szeretetben! Ime, amikor úgy éreztük, hogy vége minden áldozatkészségnek, minden könyörületes érzésnek, mert a mi magunk élete sines már biztosítva, máról-holnapra tengetjük magunkat és családunkat, akkor kinyílik a szeretet virága a szívekben s az őt kenyérből és két halból megvendékelhetjük az ötezer inségest. Csodálatos erő van a szeretetben! Igen, ez a csodálatos erő dobban-totta össze a szíveket, ez a csodálatos erő terelte össze erre a mai estre községünk minden nemesen érző és gondolkozó tagját, ez a csodálatos erő, a szeretet telt vendéglátó gazdává, bőkezű mecénássá bennünket, akik azt gondoltuk, hogy mi is inségesek, mi is nyomorgók vagyunk.

És ahogy az Irás mondja, a csodálatos kenyérszaporítás után a fönmaradt hulladékból tizenkét kosarat szedtek tele, azonkép a mi áldozatunknak is megmaradt a csodálatos áldása, amely több, mint amennyit áldoztunk. Odaadtuk a darab kenyérből a felét, minden nélkülözhető és még megmaradt kincsünket... és kaptunk érte kétannyi örömet, százannyi boldogságot: a mindennapi kenyérhez jutattak meleg, hálás tekintetét és lelkünkben azt a boldogító érzést, hogy segítettünk másokon, a nálunk is szegényebbekben. Segítettünk rajtuk, királyi gesztussal adtuk oda nekik vagyonunk felét, az apróra szabott mindennapi kenyerünket osztottuk meg velük, azokkal, akiknek még annyijuk sem volt. Ez a boldogító érzés marad meg nekünk Hölgyeim és Uraim s ezért érdemes volt áldozatot hozni.

A másik kép, amit látok, sok száz és ezer kinyújtott kéz, reménytelen szem, amely meglátja a feléje nyújtott kenyeret... azoknak a reménytelen szenvedőknek felsugárzó arcát látom, aki részesülnek a jólelkű adakozók filléreiből, pengőiből. Ott látom az elesett özvegy édesanyját, aki két nap óta jár egy falat kenyér után... nem a maga, hanem a két, vagy három apró gyermeke számára, akiknek két nappal ezelőtt adott utoljára egy kis száraz kenyeret, s akiknek már a szemébe sem mert nézni... Látom az elhagyott, elaggott öreg munkaképtelent, aki bizony másnak gondolta az öregség nyugodalmas napjait... valahogy másnak, mint ahogy ma rásótétül az élet minden napja... És látom, amint remegő, reszkető kezével nyúl a feléje nyújtott kenyérért, az életért... munkás fiatalsága béréért, amit fia helyett most idegen nyújt feléje... fia helyett, aki maga is kenyérért mered üvegesedő szemével... kenyérért a családja, felesége, gyermekei számára... Ezt a csodálatosan boldog képet látom most magam előtt, a megelégedett, hálás, a nagy hálától néma, szótalán ajkakat, a reménységtől felpirkadó szemeket...

Köszönjük, köszönjük községünk nemeslelkű és megértő lakosságának jóságát, sok szív sok melegét, kik az inségeseket magukhoz ölelték, szomorú arcukat mosolygóvá tették. A kik megosztották velük kenyerüket... áldja meg érte az Isten! A kik letörölték a szenvedők könnyeit gondos, meleg kézzel, szeretetük melegével. Áldja meg az Isten a jószívű jótévedőket s adja nekik vissza százszorosán, amit szegénységük-ből az inségesek asztalára tettek.

Irodalom

Szabolcska Mihály

Szabolcska Mihály, a magyar líra halkbeszédű, istenáldotta és a szívek hurjain játszó költője meghalt. Olyan volt élete, mint a Nap: szeretet áradt szívéből minden emberi szépség és jóság iránt. Sorsával elégedett, mélyen vallásos költő volt, aki az élet jelenségeiben és a maga sorsában is mindig az Isten kezét csodálta.

Költői világának a szeretet volt vezéresillaga. Nincs a világon igazabb vallás annál — mondja költeményeiben, — mint az, mikor valaki megvigasztalja a bánkódót, lehajol a szenvedőkhöz s egy-egy jótett fényén merül álomba minden este. Ha ránk mosolyog egy szülötlen árva, elmaradhat a templom is; ha az elhagyotthoz testvéri szívvvel közeledünk, nem vétség az imádság feledése. Nem élt Iliába, aki szívvvel élt. A szeretet az igazi hit, aminthogy a költő sem okoskodó könyvek lapjairól tanulta hitét, hanem édesanyja meleg szívéből: igazabban azóta sem látta Istent, mint mikor gyermeki lélekkel fürdött édesanyja mosolyában. Igen, van Isten! De ritmusos nagy imádságnál több Isten előtt a szeretet. Minden a szeretet! Fölérhet tudományod az égig, lehetsz bölesebb a böleseknél, lehetsz bátor mindenekfölött, lehetsz nagy ur s pompázhatol az érdem és dicsőség özönében, mégis szegényebb vagy az utszéli koldusnál, ha nincs szíved.

Van-e hűségesebb, könnyezőbb, édesebb szeretet a szülőföld szereteténél? Hiába susognak Páris ragyogó utcáin és a Szajna partján a platánfa lombjai, a Tisza partját nem lehet elfeledni. Kis házikók, hallgatag utcák, a magyar falu esőndje: ez a költő álma. Ha újból kezdhethné életét, maradna alföldi falujának jámbor lakója s a bibliánál és zsoltáros könyvnel soha nem volna egyéb könyve. Mennyi fűszál tanítaná bölességre és lelki tisztaságra a Tisza partján. Holtig csodálná a falu papját, hogy olyan szépen prédikál; holtig hallgatná az akáclobok szelid suttogását. Hányszor megsiratta, hogy elszakadt falujától. Szíve még Erdélyből is az Alföld felé vonja, mert valami babonázó titkos bubánat leng azon a tájon, amerre a Tisza folyik. Kicsordul a könnye, mikor Erdély hegyei között jár, pedig Erdély csodás föld. A Maros völgyénél, a Küküllő menténél van-e szebb a világon? Még a felhők is ideszállnak az Alföldről, itt táboroznak a székelý béreek között. És innen indult utnak, ezekből a sasfészekből, annyi századon át a magyar szabadság.

Nyugalmas, tisztos szegénység: ez volt a költő élete, de azt, ami szép az életben, szegényesen is érezte. Álmaít nem vette el tőle senki s az álmok mindent megadnak. 1862-ben született Ókésckén, Pestmegyében. A debreceni református teológiai akadémián végezte tanulmányait; majd két évig Genfben és Párisban tanult, azután falusi pap lett a marosfalfalui, később pedig a tiszzaábrányi református egyházközségben. Utóbb Temesváron lett lelkész s ott működött harminc esztendőn keresztül hűségesen, pontosan teljesítve költsségét, amíg 1929-ben nyugalomba vonult. Nyugalombavonulása után került fel Budapestre, ahol a Kisfaludy-Társaságnak lett másodtitkára, abban a székben, ahol elődei: Gyulai Pál és Beöthy Zsolt ültek valamikor. Fájdalmasan szakadt el híveitől, de irántuk érzett forró szeretete ott

élt a szívében az utolsó dobbanásig és boldog volt, ha másként nem is, rádión küldhetett hozzájuk egy-egy istenhozzádot.

Megható az az érzése, amellyel halálát közeledni érezte. Alig két hónapja, október elején írta — talán legutolsó költeményét —, melyben mintha megérezte volna közeli elválását. A költemény így hangzik.

Ősszel születtem . . .

Ősszel születtem, haljak is meg ősszel.

Együtt a vadvirággal,

Amely fölött épp bucsuzóra szól tán

Az utolsó madárdal!

Ugy gondolom, nem lesz olyan keserves

Akkor az elmulásom:

Ha már tudom, hogy ninesen több madárdal.

Se virág a határon!

— 22 —

Előfizetőinkhez !

Ötödik esztendejébe lép immár a Magyar Únnep s ez a szám ma, ebben a gazdaságilag igen alacsony színvonalra szorult életben sokat mondó bizonyíték amellet, hogy nem végeztünk haszontalan munkát. De emellett tanuskodik előfizetőink és olvasóink szépszámu serege is. A Magyar Únnep megindulásakor azt írta zászlójára, hogy segítségére óhajt lenni az amugy is talterhelte magyar tanítósnak. És ehhez a célkitűzéshez hű is maradt rendületlenül.

Mivel azonban a Magyar Únnep ereje előfizetőinek támogatásában rejlik, ismételtén kérjük igen tisztelt előfizetőinket, hogy ne vonják meg támogatásukat attól a laptól, amely egyetlen céljánál azt tűzte maga elé, hogy a magyar tanítónak segítségére legyen. Ez a segítség az előfizetők táborával nő vagy ornyed. Tudatában vagyunk a mai igen nehéz gazdasági állapotoknak, amelyek a legnagyobb takarékoságra kényszerítenek bennünket minden téren. A Magyar Únnep azonban nem kér lehetlent. Csak azt kéri kiadói hivatalunk, hogy mindazok az előfizetőink, akiknek előfizetése már a múlt, vagy ebben az évben lejárt, előfizetésüket haladéktalanul megújítani sziveskedjenek, mivel amugy is igen leszállított előfizetési díjunk nem engedi meg azt, hogy annak beküldésére huzamosabb ideig várhasson kiadói hivatalunk.

Tisztelettel kérjük tehát mindazon t. előfizetőinket, akik előfizetési díjukkal hátrafele vannak, hogy azt postára adni sziveskedjenek, mert csak így tudjuk biztosítani lapunk további zavartalan megjelenését és szétküldését.

— 23 —

Felhívjuk b. figyelmüket

VICSAY L.: NÉPMŰVELŐDÉSI ELŐADÁS SOROZATÁRA.

Két kötet. Tartalmaz, bárki által könnyen előad-
ható, 160 különféle teljesen kidolgozott előadást.

**Népművelődési előadóknek
nélkülözhetetlen.**

Ara 12 pengő. 6 havi részletre is szállítjuk.

Karácsonyi ajándékok részletfizetésre is készpénzárban

TÓTH JÓZSEF óras és ékszerésznei
Szeged, Kölcsey u. 7.

Türt arany,
ezüst beváltás.

Nagy óra- és
ékszerjavító műhely.

**„His Masters gramofonok” és alpakka
evőszerek 12 havi részletfizetésre!**

☛ Kérjen képes árjegyzéket! ☛